

Cevat Geray ve Halk Eğitimi

Meral Uysal¹

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden 1953 yılında mezun olan ve akademik yaşamına 1956 yılında Şehircilik Kürsüsü'nde Fehmi Yavuz'un asistanı olarak başlayan Cevat Geray yalnızca bir kent bilimci değil aynı zamanda kendi akademik alanını eğitim alanı ile de ilişkilendiren bir eğitim bilimcisidir. Bu ilgi onu Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Halk Eğitimi Bölümü'nü kurarak ve kurucu başkanlığını yaparak halk eğitimi alanının Türkiye'de akademik alan olarak kurumlaşmasında temel rolü üstlenmesine götürmüştür.

---

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı

Cevat Geray'ın eğitim alanına ilgisi doçentlik tezini toplum kalkınması alanında vermesi ile başlar. Bu konu Türkiye'de ilk kez onun tarafından çalışılmıştır. Toplum kalkınması çalışmalarının başarıya ulaşması için toplum eğitiminin bir yöntemi olarak halk eğitiminin önemli olduğunu görmesi ile başlayan bu süreç onun bir halk eğitimi bilimcisi olarak akademide var olmasının temelini de atmıştır. 1968 yılında Basın Yayın Yüksek Okulu'nda "Basın Yayın Yoluyla Halk Eğitimi" dersini okutmaya başlar. 1969 yılında Ankara Üniversitesi'nde Eğitim Fakültesi'nin kurulmasıyla Kurucu Dekan Hamide Topçuoğlu'nun önerisi ile Eğitim Fakültesi'nde "Halk Eğitimi" ve "Toplum Kalkınması" derslerini vermeye başlar. Bu süreç Fakülte'de "Halk Eğitimi Bölümü" nün kurulması ile devam eder. Bölümün kuruluş aşamasında Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu (şimdiki İletişim Fakültesi) öğretim üyeleri Aysel Aziz ve Metin Kazancı ile Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Mahmut Tezcan'ın bölüm programında ders vererek katkı sunmuşlardır. 1970 yılında "Halk Eğitime Giriş" kitabını yayınlar. 1978 yılında ise "Halk Eğitime Giriş", "Kitle İletişim Araçları İle Halk Eğitimi" ve "Türkiye'de Halk Eğitimi" olmak üzere üç temel konuyu kapsayacak biçimde genişleterek 2. baskısını yayınlar. 2002 yılında yaptığı 3. baskıda ise halk eğitiminin güncel sorunları da kitaba eklenerek kitap daha bütüncül bir kapsama kavuşur. Bu kitap alanda çalışanların temel kaynaklarından birisidir.

Aydınlanmacı ve toplumcu bir dünya görüşüne bağlı olan Cevat Geray Tanrıya ve onun yeryüzündeki temsilcisinin buyruklarına, din kitaplarında öngörülen kurallara kayıtsız koşulsuz itaat eden kullar yetiştirmeyi amaçlayan dinsel eğitim yerine çağdaş toplumun, Cumhuriyetin gerektirdiği özgür bireyi, demokratik cumhuriyetin katılımcı, eleştirici, usçu, aydın yurttaşını yetiştiren laik eğitimi savunmuş ve günümüz Türkiye'sinde laik eğitimin tehdit altında olduğunu, Öğretim Birliği (Tevhidi Tedrisat) ilkesinden uzaklaşıldığına ilişkin görüşlerini dile getirmiştir (2002:247-257; 2009: 12-15).

Cevat Geray'ın Halk Eğitimi kitabının "Sunuş" bölümünden yapılan şu alıntı eğitime temel bakış açısını yansıtmakta ve eğitimin bir bilinçlenme aracı olması gerektiğine vurgu yaparak eleştirel bir eğitim anlayışını benimsediğini göstermektedir (1978):

Eğitimin birey ve toplum üzerindeki etkisi geniştir. Fakat bir üst yapı kurumu olan eğitimin, toplumun içinde bulunduğu alt yapı ve üretim ilişkileri ile biçimlendiği de bir gerçektir. Toplumdaki birikmiş ve yeni bilgi, beceri, davranış ve değerleri aktarmak yoluyla eğitimin bugünkü statüyü, çıkar dengesini koruyucu, tutucu bir nitelik kazandığı görülmektedir. Toplumda üretim güçlerini elinde tutan egemen sınıflar, statünün değişmemesi için eğitimi bir araç olarak kullanmaktadırlar. Oysa eğitim, toplumların tarihsel evrimi içinde gelişimini, bir aşamadan yeni bir aşamaya geçmesini sağlayıcı, ileriye götürücü bir işleve de sahiptir. Geniş halk kitlelerinin uyanması, hak ve çıkarlarına, sorunlarına sahip çıkması, bunları savunması, elde etmesi, bu amaçla örgütlenmesi konusunda eğitime büyük görev düşmektedir.

Cevat Geray'a göre halk eğitimi halkın sorunlarını çözmesine, çıkarlarını korumasına, sorunların temelinde yatan gerçek çelişkileri görmesine, bilinçlenmesine yardımcı olmak zorundadır. Geray bu bilinçlenmeye yardımcı olmanın aydınların temel sorumluluğu olduğunu vurgulamaktadır. Kendisi de bir aydın olarak hem akademiye hem de kamu hizmeti üstlendiği diğer görevlerde böyle bir anlayışın temsilcisi olmuştur. 12 Eylül döneminde 1402 sayılı yasa ile üniversitedeki görevinden uzaklaştırılarak böyle bir anlayışa sahip olmanın bedelini ödemiştir.

Türkiye koşullarında halk eğitiminin kitle eğitimine dönüştürülmesi gerektiğini vurgulayan Geray, halk eğitiminin yerine getirmesi gereken görevleri ve eğitim önceliklerini oldukça gerçekçi bir biçimde açıklamaktadır(1978:411):

Fırsat eşitliğinin sağlanamadığı, kadınla erkek, köyle kent, toplumun düşük gelirli katmanlarıyla yüksek gelirli katmanları, ülkenin geri kalmış bölgeleriyle gelişmiş bölgeleri arasındaki dengesizliklerin var olduğu bir ülkede örgün eğitim olanaklarından gereğince yararlanamayan, bu yüzden okuyamaz bile olmayan geniş kitlelere yönelen, okuldışı bir eğitime zorunluluk açıktır. Okullaşma oranlarının, eğitim düzeyinin düşüklüğü, okuyamaz olmayanların büyük bir kitleyi oluşturması karşısında süratle geniş yığınların eğitim eksikliklerini giderici, onların değişen toplumsal koşullara, kentleşmenin, işleyişleşmenin, tarımda ileri uygulayımın gerektirdiği bilgi, becerilerle donatılması için geniş kitlelere yönelik okul dışı eğitim düzenlemelerine gidilmesi zorunluluktur.

Toplumcu ve değişimden yana bir halk eğitimi anlayışına sahip olan Cevat Geray, Günlü'nün (2001:59) de belirttiği gibi günümüzde meslekleşme sürecinin bir parçası olarak ağırlık oluşturmaya başlayan statükoya dayalı bir yetişkin eğitimi anlayışı yerine Türkiye'de değişimci bir yetişkin eğitimi geleneğinin oluşturulmasında öncülük etmiştir. Bu yaklaşım onun halk eğitiminin güncel sorunlarını konusunda özel bir ilgi geliştirmesine neden olmuş, demokrasi eğitimi, insan hakları eğitimi, kooperatifçilik eğitimi vb. pek çok konuda halk eğitiminin alması gereken yönün ne olması gerektiği konusunda yol açıcı olmuştur. Öte yandan Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde lisans ve lisansüstü düzeyde verdiği Sivil Toplum Örgütleri ve Halk Eğitimi, Çevre Sorunları ve Halk Eğitimi, Kültürel Gelişme Politikaları, Kooperatifçilik Eğitimi, Halk Eğitiminin Güncel Sorunları adlı dersler böyle bir anlayışın yansıması olarak görülebilir. Bu derslerdeki öğrenci katılımına olanak veren öğretim yaklaşımının ise dersliği demokrasiyi yaşayarak öğrenmenin bir aracı olarak gördüğünün göstergesi olduğunu söyleyebiliriz.

Cevat Geray halk eğitimine düşen önemli görevlerden birisinin demokrasi için eğitim olduğunu vurgulamaktadır (1978:9):

Seçme ve seçilme hakkının geniş kitlelere tanınmasından sonra, demokrasi eğitimi, daha da önem kazanmıştır. Geniş kitlenin bu gücü en iyi, en bilinçli bir biçimde kullanması gerekmektedir. Fakat eğitsel düzeyinin yetersizliği nedeniyle, kitle, çoğu kez bu gücü, bu hakkı en etkili biçimde kullanmanın yollarını bilmemektedir. Oy vermenin dışında, yurttaşın siyasal görevlerini yerine getirmesi, siyasal sorunların çözümü için belli durumlar karşısında yerinde kararlara ulaşması, geniş ölçüde bir eğitim konusudur.

Demokrasi için eğitimimin aynı zamanda siyasal eğitim konusu olduğunu vurgulayan Geray bunun çocukluktan başlayarak sadece örgün eğitim sistemi içinde değil toplumsal yaşamın her alanında, evde, sokakta, parkta, sinemada, tiyatrodada, dernekte, kooperatifte, sendikada, toplu taşıtta, radyo ve televizyon başında verilmesi gerektiğini belirtir. Demokrasi için halkın siyasal eğitiminin özünde eylemli bir katılımın var olduğunu belirten Geray halkın siyasal, toplumsal, ekonomik çelişkileri, baskıların gerisinde yatan nedenleri

kavraması, bunlara karşı tepki koyması, eylemde bulunma bilinç ve duyarlılığını kazandırma amacını güden bir eğitimin gerekli olduğu konusunda Freire'nin eğitim yaklaşımına vurgu yapar (Geray, 2002:268-269):

Freire'e göre eylemin yalın biçimi katılımdır. Katılımın sorumlu yurttaş olmanın bir gereği olduğunu birey çok iyi bilmelidir. Her zaman başka bir kıyıya çekilme, tatlıya tuzluya karışmama, daha çok başkalarının bir şeyler yapmasını, eylemde bulunmasını bekleme, "nemelazımcılık etme" bireyde yurttaşlık sorumluluk ve bilincinin gelişmemiş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle birey ev yaşamında, eğitim kurumlarında, yerel toplumla ilgili, etkinliklerde katılıma özendirilmelidir.

Cevat Geray'a göre (2002:274) "demokrasi, özgürlük ve dayanışma" demek olan insan hakları için eğitim siyasal eğitimden ayrı düşünülemez. Siyasal eğitimin amaçları saptanırken kalkınma eğitimi, çok kültürlülük eğitimi, kültürlerarası eğitim, barış için eğitim, uluslararası anlayış için eğitim konuları dikkate alınmalıdır. İnsan hakları eğitiminin siyasal eğitime katkılarını da şöyle belirlemektedir (2002:274):

İnsana insan olarak saygı gösterilmesi, yurttaşlığın etkin biçimde katılım süreci içinde gerçekleşebilmesi, toplumsal gönencin sağlanması ve insanın her türlü sıkıntılardan kurtulması gibi insancıl görüş ve düşünceler hem demokrasi, hem de insan hakları eğitimi için önemlidir.

Geray, İnsan Hakları Eğitimi programlarında doğal haklar, insan hakları, kişilik hakları, siyasal, toplumsal, kültürel, yasal haklar, gönenc hakkı, azınlık hakları, kadın hakları, çocuk hakları, ayrımcılık, dışlayıcılık, adaletsizlik, baskı, soykırım, eşitlik, doğruluk, hoşgörü gibi kavramların bireylere kazandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kavramların eğitim sisteminin her düzeyinde ve özellikle halk eğitiminde yetişkinlere kazandırılması gerektiğini belirtmektedir (2002:277).

Eğitim ile ilgili temel bakış açısına uygun olarak İnsan Hakları Eğitiminde de yalnızca dünyayı olduğu gibi tanımaya ve ona uyum sağlamaya ağırlık veren liberal yaklaşım yerine, dünyanın olması gereken bir dünya olarak değiştirilmesine olanak veren bir yaklaşımın

gerektiğini vurgulayan Geray bu yaklaşımın yönelimini şöyle ifade etmektedir (2002:279):

İnsan haklarına köklü bir eğitim yaklaşımını yeğleyenler dikkatlerini bu hakların eşitsizlikleri üzerinde önemle durur, insan haklarının berelenmesi sonucunu doğuran etmenlerin, bu adaletsizlik koşullarını yaratan yapısal yıldırma (structural violence) denilen toplumsal hastalıktan kaynaklandığını bilirler.

Cevat Geray çözüme elverişli ortamın hazırlanması, çevre bilinci ve duyarlılığının geliştirilmesi bakımından halk eğitiminin katkıları olabileceğine, ancak yalnızca eğitim yoluyla çevre sorunlarının çözülemeyeceğine dikkat çekmektedir (2002:291):

Kökeninde toplumsal, ekonomik, ekinsel etmenlerin yattığı çok karmaşık bir nitelik taşıyan çevre sorunları konusunda, hem toplumdaki değişme süreçlerinin devingenliğini kavrama, hem de bir üst yapı kurumu olan eğitimin niteliği bakımından yanılıcıdır.

Çevre sorunlarının çözümü için toplumsal hareket çevreciliği açısından konuya bakmak gerektiğini vurgulayan şöyle demektedir (2002: 297):

Köklü çözüm, doğanın korunması, geliştirilmesi doğrultusu uğrunda örgütlü bir savaşım verilmesindedir. Bu da bireyin bu konuda bilinçlenmesini, duyarlılık kazanmasını, bunun zorunlu kıldığı tepki, davranış, tutum ve etkinlikleri göstermesinin sağlayacak bir eğitim görmesine bağlıdır. Bu eğitimin yürütülmesi, yalnızca resmi eğitim kurumlarının, halk eğitimi örgütlerinin bir görevi değildir. Gönüllü kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin çevre duyarlılığını, bilincini geliştirici, kamuoyu oluşturucu, karar süreçlerine ağırlıklarını koyucu nitelikteki etkin, dizgeli halk eğitimi etkinliklerinin katkısı daha da önem taşımaktadır. Kitle iletişim araçlarına da bu konuda bilgilendirme, haber verme, kamuoyu aydınlatma ve oluşturma işlevleri düşmektedir.

Cevat Geray'ın halk eğitimi alanına önemli bir katkısı da "toplum kalkınması" çalışmalarının eğitsel boyutuna yaptığı vurgudur. Türkiye'de 1960 sonrası planlı kalkınma modeli ile birlikte toplum kalkınması çalışmaları hız kazanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi

toplum kalkınması akademide ilk kez Cevat Geray tarafından çalışılmıştır. Geray'ın toplum kalkınması tanımı sürecin hem eğitsel, hem de örgütsel boyutunu içerir (2002:306):

“Toplum kalkınması”, kırsal ve kentsel yerel toplulukların toplumsal, ekonomik, ekinsel sorunlarını çözmek amacıyla girişkenliği ele alarak yerel güçlerini birleştirmesi, özgüçlerini ortaya koyması, olanaklarının elvermemesi durumunda giriştiği bu gönüllü çabaların devletçe desteklenmesi ilkesi çerçevesinde bir dayanışma, özüne yardım ve karşılıklı yardımlaşma sürecidir.

Geray'a göre toplum kalkınmasının örgütsel boyutu sosyal çalışma mesleğinin toplum örgütlenmesi yöntemi ile ilişki iken, eğitsel boyutu yerel topluluklarda, toplumun sorunlarıyla ilgili konularda toplum dışından kişilerin yerine kendilerinin karar alması, bu kararları yaşama geçirmek, yerel önderliği geliştirmek doğrultusunda davranışsal değişiklikler yaratmayı amaçlamaktadır (2002: 306). Bu bağlamda Köy Enstitülerini birer toplum kalkınması ve eğitimi merkezi olarak ele alır (2002:307):

Köy Enstitüleri hareketi yalnızca bir ilköğretim seferberliği, ilkokul öğretmeni yetiştirme girişimi değildi. Dizgeli bir halk ve toplum eğitimi yaklaşımı olarak köy enstitüleri ile enstitüyü bitirmiş olan öğretmenlerin çalıştığı köy ilkokulları, toplum kalkınmasının eğitsel boyutunu oluşturan, kırsal alanın sorunlarına tutarlı çözümler getirmeyi amaçlayan birer kalkınma odağıydı. Köy Enstitüleri hareketi yerel halkın sorunlarına örgütlü biçimde çaba göstermesi, toplum kalkınmasının gönüllü işbirliğine dayalı “kamu destekli imece” ilkesi yerel önderliğin geliştirilmesi ve kooperatifçilik konusunda katkılarda bulunmuştur.

Geray Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını içeren dönemde kurulan kentlerdeki Halkevlerini ve kırsaldaki halk odalarını ise planlı programlı bir düşünsel eylem olarak ortaya çıkmadığından, gönüllülük ilkesi söz konusu olmadığından ve ekonomik yönü ağır basmadığından bir toplum kalkınması çalışması olarak değil toplumsal değişim sürecini olumlu olarak etkileyen halk eğitimi ağırlıklı “toplum merkezleri” olarak niteler (2002:312). 1950 yılında iktidara gelen

Demokrat Parti tarafından CHP'nin bir yan kuruluşu niteliğine dönüştüğü gerekçesiyle kapatılan halkevlerinin kapatılması yerine siyasal erkin sultasından kurtarılmış, gençlerin ve yetişkinlerin özgürce yönetimine katılabilecekleri, eğitsel ve kültürel gelişmelerini amaçlayan toplum merkezlerine dönüştürülmesinin gerçekleştirilmemiş olmasını katılımcı bir yurttaşlık eğitiminin geliştirilmesi bakımından bir eksiklik olarak belirtir (2012:314). Öte yandan Türkiye'de kamu sistemi içinde gerçekleşen halk eğitimi etkinliklerini eleştirir (2012:314):

Bugünkü çeşitli bakanlıklara bağlı halk eğitimi, ekin, gençlik ve toplum merkezleri belli sınırlı etkinlikleriyle toplumun demokratikleşmesine, demokrasi ekininin oluşmasına, demokrasi ve siyasallaşma ekininin gelişimine, hiçbir zaman halkın eğitime, aydınlanmasına, bilinçlenmesine herhangi bir katkıları olmamaktadır. Bir tür boş zaman değerlendirme özeği olmaktan ileri gidememektedirler. Kısacası, siyasal iktidara bağımlı kamu kurumu niteliğindeki bu kuruluşlar, demokratik, insan haklarına saygılı, laik, toplumsal hukuk devletin gerektirdiği özgürleşmiş yurttaş ve kenttaşların yetişmesine katkıları bulunmamaktadır.

Halkın eğitiminin kitlesele eğitim bağlamında ele alınması gerektiğine inanan Cevat Geray bir kitle iletişim aracı olarak tiyatro ve sinemanın olanaklarının kullanılmasının önemini belirtir. Etkin bir güç olarak tiyatro sanatından yararlanılabilmesi için toplumun sorunlarına, halkın bu sorunlara sahip çıkmasına, çözüm yolları aramasına yöneltici, bireyi çağdaş olmayan değer yargılarından kurtarabilecek tiyatro yapıtlarının yaratılması ve bu oyunların geniş halk kitlelerine sunulması gereğinden söz eder (2012:155). Sinemanın da halka ulaşım açısından en güçlü sanat olduğunu, anamal sahipleri ile bağları olmayan özgür kişiler tarafından kullanıldığında ve işsizlik, savaş korkusu, toplumsal eşitsizlik, güvensizlik gibi tüm toplumu ilgilendiren sorun alanlarına yönelmesi durumunda halkın bilinçlendirilmesinde katkıları olabileceğini belirtir (2012:132).

Sonuç olarak diyebiliriz ki Cevat Geray'a göre halk eğitimi halkın sorunlarına sahip çıkması, bu amaçla bilinçlendirilmesi ve eyleme

geçmesi için zorunluluktur. Ona göre bu sorumluluğun yerine getirilmesi yalnızca eğitim kurumlarının görevi değil, gönüllü örgütlenmelerin, yerel yönetimlerin, kitle iletişim araçlarının da görevidir. Sözü edilen eğitim amaçlarının yerine getirilmesi için katılımcı, demokratik eğitim yaklaşımlarının gerekli olduğunu savunur. Bu eğitim anlayışı ile Cevat Geray Türkiye’de halk eğitimi alanında aydınlanmacı ve eleştirel eğitim geleneğinin öncüsü olmuştur.

KAYNAKÇA

Geray, Cevat (1978). **Halk Eğitimi**. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, NO.73. Ankara

Geray, Cevat (2002). **Halk Eğitimi**. İmaj Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı. Ankara

Geray, Cevat (2009). “Halk Eğitiminin Güncel Sorunları”. **Yetişkin Eğitimi**, Der: Ahmet Yıldız, Meral Uysal. Kalkedon Yayınları, İstanbul

Günlü, Ramazan (2001). “Günümüzde Halk Eğitimi ve Cevat Geray”. **Cevat Geray’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25. Ankara

Uysal, Meral (2013). **Efsane Dekan**. İsim Yayınları, Ankara